

ТЕРМІНОЛОГІЯ ЯК ОСНОВА ДОКУМЕНТАЦІЇ

Термін та його ознаки. Вимоги до термінів. Термінологія як система

Термін – це слово або словосполучення, яке позначає поняття певної галузі знання чи діяльності людини.

Термінологія – 1) розділ мовознавства, що вивчає терміни (термінознавство); 2) сукупність термінів певної мови або певної галузі.

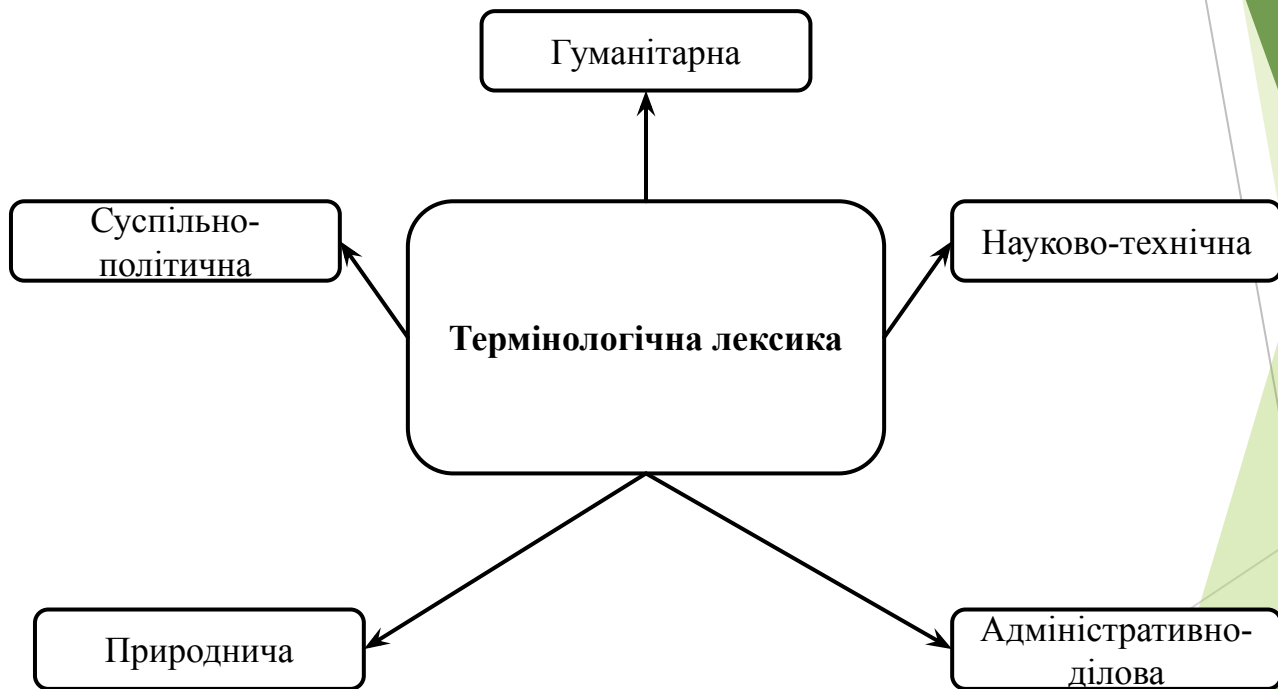
Терміносистеми або **термінологічні системи** – галузеві термінології (тобто сукупності термінів конкретних галузей).

У множині термінів кожної галузі вирізняють дві складові частини: **термінологію** і **терміносистему**.

Термінологія — це така підмножина термінів, яка відображає поняття, що утворилися і функціонують у кожній галузі стихійно. На відміну від термінології, **терміносистема** — це опрацьована фахівцями певної галузі та лінгвістами підмножина термінів, яка однозначно відображає систему понять цієї галузі.

Термінологія – сукупність термінів з усіх галузей знань (або однієї галузі).
Кожна галузь науки, техніки, виробництва, мистецтва має свою термінологію

Вимоги до терміна

- 1. Термін повинен вживатися лише в одній, зафіксованій у словнику формі.*
- 2. Термін повинен вживатися з одним значенням.*
- 3. Не можна допускати авторської термінології.*

Науково-технічний прогрес, перебудова соціально-економічної й політичної системи в країні насичують мову **новими поняттями, термінами**. Разом з піднесенням рівня фахових знань представників різних професій підвищуються і вимоги до мови.

У зв'язку з упровадженням української мови на підприємствах та в установах помітно **збагачується словник професійної термінології новою науково-технічною та суспільно-політичною лексикою**.

Сучасний етап упорядкування української термінології

- продовження традицій попередніх десятиліть;
- коригування певних термінів відповідно до норм української мови;
- орієнтація на міжнародну термінологію;
- повернення до наукового обігу термінів, вилучених раніше.

Типологія термінів

Терміни

```
graph TD; A([Терміни]) --- B[Загальноживані (загальнонаукові):  
аналіз, синтез, право,  
підсумок, висновок,  
апробація, спілка, теорія,  
компенсація, система,  
класифікація]; A --- C[Вузькоспеціальні:  
анексія, презумпція,  
відповідальність, посол,  
меморандум.]
```

Загальноживані (загальнонаукові):

*аналіз, синтез, право,
підсумок, висновок,
апробація, спілка, теорія,
компенсація, система,
класифікація*

Вузькоспеціальні:

*анексія, презумпція,
відповідальність, посол,
меморандум.*

За структурними моделями терміни поділяють:

Однокомпонентні

Двокомпонентні

Трикомпонентні

Багатокомпонентні аналітичні терміни

Основні групи термінологічної лексики:

- математична (множення, кут, квадрат, частка, логарифм);
- фізична (молекула, електрон, калорія, амперметр);
- електротехнічна (контакт, струм, ізоляція, напруга, опір);
- радіотехнічна (антена, радіоцентр, радіоприймач, сигнал);
- літературознавча (драма, поема, анапест, сюжет, персонаж, лейтмотив);
- лінгвістична (фонема, іменник, сполучник, синтаксис, діалект);
- філософська (об'єкт, базис, діалектика);

- фінансова (банк, кредит, дебет, баланс, фінансувати);
- хімічна (азот, водень, кисень, оксиди);
- біологічна (клітина, тичинка, гомеостаз, лейкоцити);
- музична (соло, квінтет, октава, балалайка, дієз, акорд);
- морська (катер, боцман, кубрик, капітан, трап, крейсер);
- залізнична (купе, експрес, провідник, тамбур, потяг);
- спортивна (футбол, сет, тайм, аут, гол, шахи, гросмейстер).

Терміни

за походженням

*власне українські
(позивач, правник)*

*іншомовні (авізо,
конверсія)*

*терміни-дублети
(експорт - вивіз)*

Стандартизацію термінології різних галузей здійснює **Технічний комітет стандартизації науково-технічної термінології** (далі – **ТК СНТТ**), що його організовано 1992 року.

ТК СНТТ працював над випрацюванням концепції та основних засад термінотворення, унормування та стандартування термінології.

Результатом стало видання ДСТУ 3966-2000 «Термінологія. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять», що 2009 року отримав нову редакцію.

Стандартизація термінології – це вироблення термінів-еталонів, термінів-зразків, унормування термінології в межах однієї країни (якщо це *національний стандарт*) або в межах групи країн (якщо це *міжнародний стандарт*). Стандартизована термінологія є обов'язковою для вживання в офіційних наукових, ділових, виробничих текстах.

На цей час в Україні розроблено понад **600 державних стандартів**. Через кожні п'ять років їх переглядають і уточнюють.

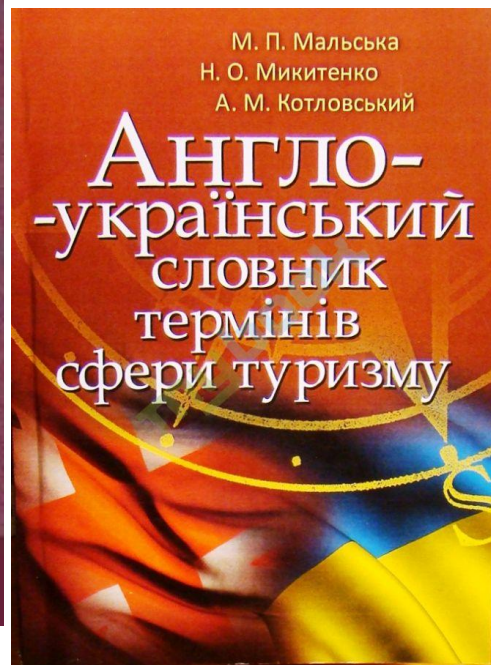
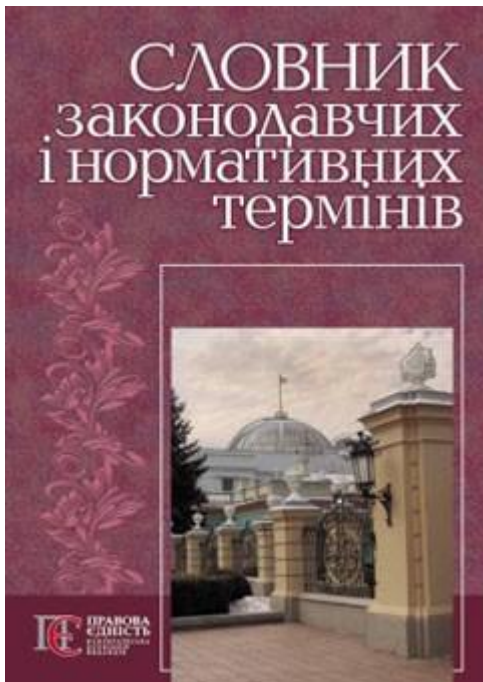
В Україні функціонує **три стандарти серії «Термінологічна робота»**, що повинні бути основою для розроблення термінологічних стандартів усіх галузей знань, щоб забезпечити українськомовну якісну наукову комунікацію:

- ❑ **ДСТУ 3966:2009.** Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять;
- ❑ **ДСТУ ISO 860–99.** Термінологічна робота. Гармонізування понять і термінів;
- ❑ **ДСТУ ISO 1087-1:2007** Термінологічна робота. Словник термінів. Частина 1. Теорія та використання.

На разі до національних стандартів України серії «Інформація та документація» належать 38 чинних стандартів, що їх розробив ТК 144 «Інформація та документація», з-поміж яких сім стандартизують термінологію, а два – укладання тезаурусів:

- ДСТУ 2392-94. Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення;
- ДСТУ 2394-94. Інформація та документація. Комплектування фонду, бібліографічний опис, аналіз документів. Терміни та визначення;
- ДСТУ 2398-94 (ISO 5127-6:1983NEQ). Інформація та документація. Інформаційні мови. Терміни та визначення;
- ДСТУ 4419:2005. Інформація і документація. Документи аудіовізуальні. Терміни та визначення понять;
- ДСТУ 5034:2008. Інформація і документація. Науково-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять;
- ДСТУ ISO 5127:2007. Інформація і документація. Словник термінів (ISO 5127:2001, IDT);
- ДСТУ ISO 30300:2015 (ISO 30300:2011, IDT) Інформація та документація. Системи керування документами. Основні положення і словник термінів;
- ДСТУ 7448:2013 «Інформація і документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять»;
- ДСТУ 4031-2001 (ISO 5964:1985) «Інформація та документація. Багатомовний тезаурус. Методика розроблення»;
- ДСТУ 4032-2001 (ISO 2788:1986) «Інформація і документація. Одномовний тезаурус. Методика розроблення».

<https://r2u.org.ua/data/%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%85%20%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%96%D0%B2%20281959%29.pdf>

- походження слів
- розгорнуті пояснення
- слова синоніми

http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Encycloped_vydanniy/14ff57eb-06bd-4b2b-8bf0-ead7f286d5dd.pdf

НЕПРАВИЛЬНО

виходячи
з вищенаведеного

трави, які вирощуються
у присутності вольтметра

викликають небезпечні
факти

з метою задля

ПРАВИЛЬНО

беручи до уваги
(зважаючи на) наведене вище

трави, що їх вирощують
за наявності вольтметра

спричиняють
(зумовлюють) небезпечні чинники
для; щоб

Професіоналізми

Слова або звороти, властиві мовленню людей певної професії, називаються **професійними** або **професіоналізмами**.

Способи появи професіоналізмів

1) Вживання слова загальнонародної мови у специфічному значенні;

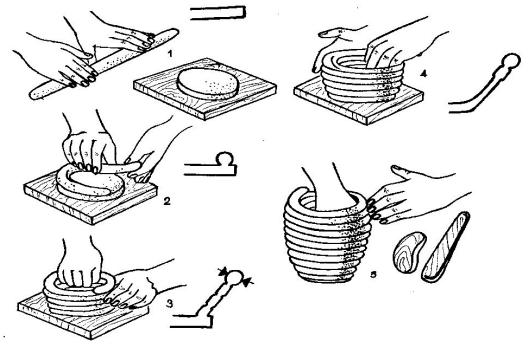

2) усічення основ слів: *кібер* - *кібернетик*, *фізмат* - *фізико-математичний факультет*;

3) зміна в наголошенні слів: *`атомний-ат`омний*;

4) професійна потреба: *дно* – нижня частина глечика, *утір* – лінія, що окреслює дно;

5) зміна граматичних законів: *масла*, *олії*, *жири*.

Проблеми сучасного термінознавства..?

Як зберегти національний дух української термінології за умов широких глобалізаційних процесів сучасності?

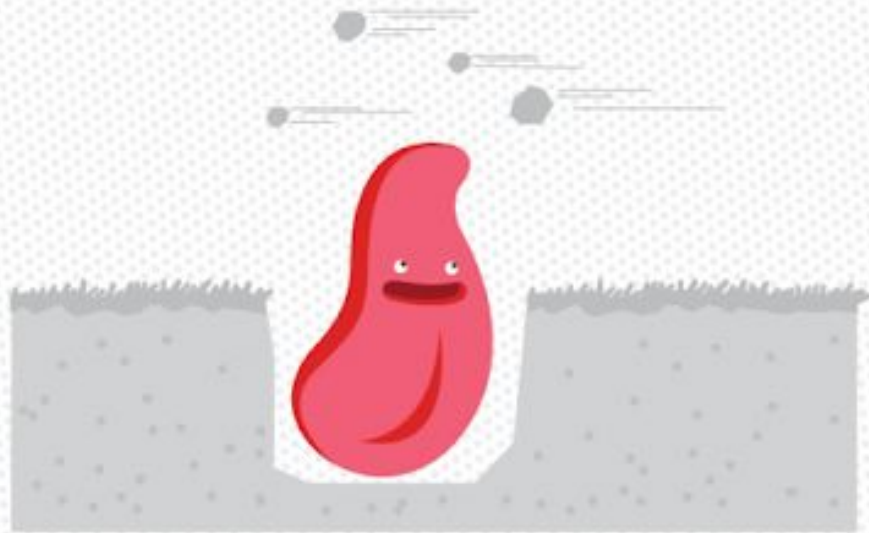
Саме вибір серед можливих термінів найбільш цікавить термінологів-практиків, особливо українську науково-технічну інтелігенцію.

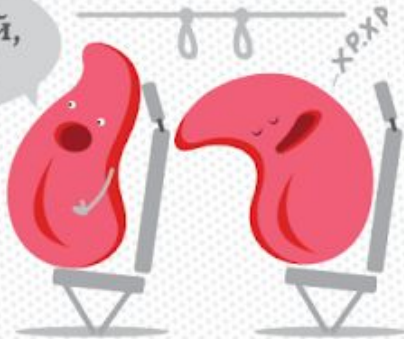
Упорядники української науково-технічної термінології ще не виробили концепції, як позначати найменування найновіших технічних засобів, пов'язаних з комп'ютерними технологіями. Тим часом англійські терміни *макрос, опція, принтер, сайт, сервер, сервіс, файл, утиліта* та багато інших, значну частину яких можна без втрат перекласти українською, щодня проникають у свідомість усе масовішого користувача комп'ютерної техніки.

Принаймні намагайтеся уникати росіянізмів!
P. S. «По крайній мірі» — це росіянізм.

На наступній,
будь ласка!

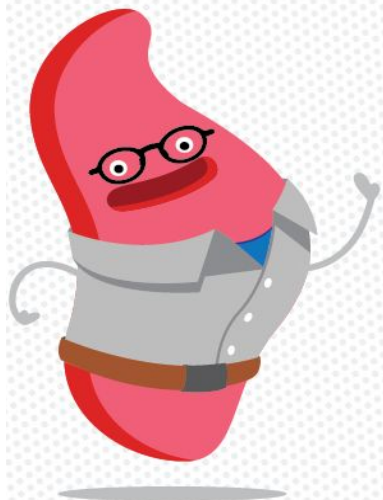
P. S. В українській мові слова «**слідуючий**» немає!

ЗАКЛЮЧАЄТЬСЯ

Проблема **полягає** в тому, що не всі
знають, що слова «**заключається**»
немає в українській мові.

Відносини

економічні, ринкові,
політичні, суспільні, сімейні,
міжнародні, дипломатичні

Взаємини

особисті, родинні, взаємини
між чоловіком і жінкою,
взаємини між дітьми

Стосунки

особисті, позашлюбні,
стосунки з колегами,
з'ясовувати стосунки;
міждержавні стосунки

Білет

Екзаменаційний
Кредитний
Банківський
Лотерейний

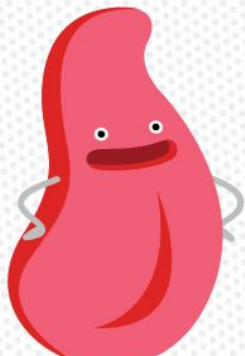

Квиток

Партійний
Профспілковий
Журналістський
Військовий
Трамвайний
Проїзний
Залізничний
Вхідний
Театральний

ЧИСЕЛЬНИЙ

чисельний аналіз,
чисельне зростання
населення,
чисельна перевага,
чисельна різниця

ЧИСЛЕННИЙ

численна група,
організація,
аудиторія;
численні збори,
гості, делегації,
досліди, жертви,
зразки, зорі, озера

Освічений (а, і)

Народ, молодь, людина,
юнак, жителі, кадри

Досвідчений (а, і)

Людина, керівник, агроном,
учитель, лектор, лікар

Обізнаний (а, і)

Людина, співрозмовник,
агенти

«Українська ділова мова (як і загалом літературна) проходить надзвичайно відповідальний етап свого формування. І кожний із нас, хто активно оперує мовою, виробляючи ті або інші слова, форми, конструкції, відповідає за те, якою вона буде структурно, наскільки збережеться її природність, наскільки вона залишиться сама собою».

О. А. Сербенська

